

Clypeus Theologiæ Thomisticæ

In Tres Partes Divisus, Et Quinque Voluminibus Comprehensus

Tractatus de Beatitudine, de Actibus humanis, eorumque Moralitate, de
Virtutibus ac Donis, de Vitiis ac Peccatis, & de Legibus, nec-non
Dissertationem Theologicam de Probabilitate

Gonet, Jean-Baptiste

Coloniæ Agrippinæ, 1671

Disp. III. De lege naturali

[urn:nbn:de:hbz:466:1-78232](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-78232)

ralis: qualibet autem creatura participat à lege aeterna principium directivum suae operationis, ac proinde qualibet participat suam promulgationem debitam & proportionatam suae naturae. Unde ad objectionem, juxta hunc modum dicendi, responderetur, concessà Majori, negando Minorem, & ad illius probationem, dicendum, quod praeceptum est duplex; aliud morale, quod est regula operationum moralium creaturae rationalis; aliud naturale, per intimationem naturalem, quae fit ex impressione principii motivi in ordine ad finem, juxta illud Psal. 148. *Praeceptum posuit, & non praeceperit, & istud Proverb. 8. Cum legem ponebat aquis, ne transirent fines suos.* Creaturae igitur irrationales, licet sint incapaces praecepti primo modo sumpti, non tamen praecepti secundo modo accepti, idèdque vera lex eis imponi potest, quia non expositulat alium modum praecepti, nisi loquamur de lege specialissimè dicta, prout ad creaturas rationales dirigitur.

Uterque dicendi modus probabilior est, licet primus videatur probabilior, & menti D. Augustini & S. Thomae conformior; cum ille quaest. 64. in Levit. & habetur in cap. Mulier 15. quaest. 1. asserat irrationalia esse incapacia legis proprie dictae: iste verò supra quaest. 90. art. 1. dicat, quod lex proprie dicta est mensura humanorum actuum, subindeque rationem veram & strictam legis, respectu creaturarum irrationalem, quae sunt incapaces humanorum actuum, non videatur agnoscere.

DISPUTATIO III.

De lege naturali.

Ad quaestionem 94. D. Thomae.

Cum leges omnes à lege aeterna deriventur, sintque illius participationes & manifestationes; primum quod eam nobis evidenter manifestat, est lex naturalis; idèdque haec ante alias explicanda est, & de ejus essentia, seu ratione formali, extensione, ac immutabilitate, breviter hic disputandum.

ARTICULUS I.

Quid sit lex naturalis, seu in quo formaliter consistat?

§. I.

Præmittitur quod apud omnes est certum & referuntur sententia?

1. **D**ari legem naturalem in nobis, constat ex Apostolo ad Roman. 2. dicente, *Habemus legem scriptam in cordibus nostris.* Et paulò post: *Gentes quae legem non habent, naturaliter ea quae legis sunt faciunt, & ostendunt opus scriptum in cordibus suis, & sunt sibi ipsi lex, testimonium illis reddente conscientia.* Item Psal. 4. ait Propheta, *Multi dicunt, quis ostendit nobis bona?* Statimque respondet: *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.* Quod de lumine naturalis rationis, quo discernitur quid sit bonum & quid malum, quodque per-

tinet ad legem naturalem, interpretatur D. Thomas supra quaest. 91. art. 2.

Huc spectat quod habet Augustinus 2. Confess. cap. 4. *Lex tua, Domine, in cordibus hominum scripta est, quam nec ulla unquam delet aut debilitat iniquitas.* Et in Psal. 57. *Veritas manus formata in cordibus nostris scripsit: Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.* Hoc ignorare nemo permixtus est, etiam antequam lex daretur. Item lib. 2. de ser. Dominum monte cap. 9. ait, *Nullam animam esse quae ratiocinari possit, in cujus conscientia non loquatur Deus. Quis enim legem naturalem in cordibus hominum scribit, nisi Deus?* Ad idem pertinet quod ait Ambrosius libr. 9. Epist. 71. *Ea lex (inquit) non inscribitur, sed innascitur, nec aliqua percipitur lectione, sed proprio quodam naturali fonte in singulis exprimitur.* Demum Tullius lib. de legibus, summa eloquentia, & penè divinà voce, ut loquitur Lactantius, legem hanc naturalem depinxit: *Est quidem (inquit) vera lex, recta ratio, natura congrua, diffusa per omnes, constans, sempiterna, quae vocet ad officium, jubendo; verando, à fraude deterreat. Huic igitur legi, nec prorogari fas est, neque derogari aliquid licet. Nec tota abrogari potest. Nec verò per senatum, aut per populum solvi hac lege possumus: nec est querendus explanator aut interpres alius. Non erit alia lex Roma, alia Athenis, alia nunc, alia posthac, sed & omnes gentes, & omni tempore, una lex & sempiterna, & immutabilis continebitur: unusquisque erit communis quasi magister & imperator omnium Deus.*

Ratio etiam suffragatur, si enim detur in nobis lumen naturale pro rerum speculabilium cognitione, multò magis dabitur pro rerum agendarum notitia & judicio.

Confirmatur: Omnis creatura debet suum finem consequi posse: At nulla creatura rationalis seum finem consequi potest absque lege naturali; cum illum non possit consequi, nisi per rectam operationem; nec rectè operari sine lege naturali, à qua in suis operationibus dirigitur: Ergo, &c.

Hoc supposito, difficultas & controversia est; inter Theologos, in explicando quid sit lex illa naturalis, seu in quo formaliter consistat? Vazquez enim 1. 2. disp. 180. cap. 3. & Mercurius disp. 2. de legibus se. 1. docent legem naturalem esse ipsammet naturam rationalem secundum se, quatenus ratione suae essentiae talis est, ut aliqua actiones sint illi moraliter convenientes, & honestae; aliae repugnantes & indecentes. Alensis verò 3. p. quaest. 27. membro 2. & D. Bonaventura in 2. dist. 39. art. 2. quaest. 1. extimant legem naturalem esse habitum, quo nomine non intelligunt qualitatem acquisitam & superadditam potentiae, sed ipsum lumen intellectuale, prout in actu primo spectatur, & est vis discernendi honesta & turpia moraliter. Alii legem naturalem collocant non in habitu, sed in actu; inter quos adhuc magna est dissensio: Ariminenfis enim, Gabriël, & Almainus, affirmant, legem naturalem esse dictamen rationis indicantis & ostendens quid consentaneum ac dissentaneum sit naturae rationali, docentque talem legem non esse imperantem, sed indicantem, eò quòd nullum includat superioris imperium. Thomistae verò, Suarez, Valentia, Azorius, Salas & alii, censent legem naturalem non in dictamine solum ostensivo boni & mali, sed etiam praeceptivo, consistere, esseque actum imperii, nos ad ea quae tali lege praescripta sunt obligantis.

§. II.

Rejiciuntur tres primæ sententiæ, & quarta statuitur.

Dico primò: Lex naturalis non consistit in ipsa natura rationali, quatenus ratione suæ essentialis est, ut aliquæ actiones sint illi moraliter convenientes & honestæ, aliæ repugnantes & inadcentes.

4. Probatur primò: Lex naturalis est verè & propriè lex, omnes enim Philosophi & Theologi loquuntur de illa tanquam de veræ & propria lege: Sed ipsa natura rationalis præcisè sumpta, non potest dici verè & propriè lex: Ergo lex naturalis in ea consistere nonquit. Major constat, Minor probatur. Lex est aliquid rationis, id est actus intellectus practici, aut aliquid constitutum per ipsum, ut disp. 1. art. 1. ex D. Thoma ostendimus: Sed natura rationalis non est actus intellectus, aut aliquid constitutum per ipsum: Ergo natura rationalis præcisè sumpta, non potest dici verè & propriè lex.

5. Probatur secundò: Effectus legis naturalis, quales sunt dirigere, illuminare, obligare, & esse regulam humanarum actionum, immediatè proveniunt à dictamine rationis: Ergo non in ipsa natura rationali, sed in dictamine rationis, consistit lex naturalis. Consequentia patet, quia in illo essentialiter consistit lex, quod immediatè tribuit proprios effectus legis. Antecedens verò probatur, nam ante dictamen rationis, quo indicatur vel ostenditur aliquis esse boni vel malum, non obligatur homo moraliter, nec ejus operationes diriguntur aut regulantur in esse moris, ut de se patet, & constat in his qui usum rationis carent.

6. Probatur tertio: Lex debet distingui ab eo cui imponitur, sicut id quod obligat, ab eo quod obligatur: Sed natura rationalis, cum sit ipsa essentia & natura hominis, non distinguitur ab homine: Ergo non potest esse lex naturalis, respectu illius.

7. Demum probari potest conclusio, destruendo præcipuum fundamentum adversæ sententiæ: Idcirco enim Vazquez & Merarius legem naturalem in ipsa natura rationali consistere volunt, quia (inquiunt) ipsa natura rationalis est fundamentum & mensura legis naturalis, & honestatis ipsius, quatenus quæcumq; præcipit aut prohibet lex naturalis, per se decent aut decent naturam rationalem: Sed hæc ratio nulla est: Ergo ruit præcipuum fundamentum adversæ sententiæ. Minor probatur, quia quicquid est fundamentum & mensura legis, aut honestatis, non est propterea lex; nam v. g. felicitas publica est mensura & fundamentum legum humanarum, neq; propterea est ipsa leges humane. Indigentia pauperum est fundamentum & mensura legis aut præcepti faciendi eleemosynam, sed non propterea est ipsa lex. Addo quod, si natura rationalis esset lex actuum nostrorum, eò quod illam decent, sequeretur pari modo naturam divinam esse legem actuum divinorum liberorum, quia pariter tales actus illam decent: Sed hoc dici nequit, cum nullus Patrum vel Doctorum sic loquatur: Ergo nec illud.

8. Dico secundò, lex naturalis non est ipsum lumen intellectuale in actu primo, seu vis discernendi honesta & turpia. Hæc conclusio patet ex dictis in præcedenti, ostendimus enim legem na-

Tom. III.

A turalè consistere in ordinatione seu dictamine rationis: At ordinatio seu dictamen rationis; non est ipsū lumen intellectuale in actu primo, sed actus secundus potentie intellectivæ: Ergo lex naturalis non est ipsum lumen intellectuale in actu primo, seu vis discernendi honesta & turpia. Addo quod, Deus habet lumen sibi connaturale, quo perfectissimè cognoscit quæcumq; honesta & turpia, & tamen non habet legem propriè dictam: Ergo tale lumen habituale non est propriè lex naturalis: si enim esset lex naturalis respectu nostri, esset etiam respectu Dei.

Dico tertio, lex naturalis non consistit in dictamine & judicio solum ostensivo boni & mali, sed etiam præceptivo, nimirum in actu imperij ad ea quæ tali lege præscripta sunt obligantis.

9. Probatur primò: Lex naturalis est verè & propriè lex, omnes enim Philosophi & Theologi, ut supra dicebamus, de ea ut de veræ & propria lege loquuntur: Ergo non consistit in judicio solum ostensivo boni & mali, sed etiam præceptivo. Consequentia patet, tum quia de ratione legis verè & propriè dictæ est præcipere, cum sit actus prudentiæ, quæ præceptiva est, unde illa consistit formaliter in actu imperij, ut disp. 1. art. 1. declaravimus. Tum etiam, quia lex verè & propriè dicta, est regula & mensura bonitatis aut malitiæ moralis actus humani, ut docet D. Thomas supra quæst. 90. art. 1. Sed judicium solum ostensivum boni & mali, non potest esse regula & mensura bonitatis aut malitiæ moralis actus humani; quia supponit bonitatem & malitiæ actus humani, & tantum indicat illam; regula autem & mensura alicujus regulari & mensurati, non potest supponere fecunditatem & commensurationem cum illo, aut obliquitatem & difformitatem, cum talis rectitudo & obliquitas dependeat à regula & mensura: Ergo &c.

10. Confirmatur primò: Quando homo peccat contra legem humanam, præcedit judicium ostensivum malitiæ illius actus, & tamen hujusmodi judicium non habet rationem legis, ut de se constat: Ergo similiter quando peccat contra legem naturalem, licet præcedat judicium ostensivum malitiæ illius actus, tamen tale judicium, ut præcisè & formalissimè loquendo solum est ostensivum illius malitiæ, non habet rationem legis.

11. Confirmatur secundò: Deus habet judicium ostensivum eorum quæ decent aut dedecent suam naturam, contra quod ipse non potest operari, & tamen non habet legem propriè dictam: Ergo si lex naturalis sit verè & propriè lex, non potest consistere formaliter in dictamine & judicio solum ostensivo boni & mali, sed eorum quæ decent aut dedecent hominis naturam.

12. Probatur secundò conclusio: Lex naturalis nihil aliud est, quam participatio legis æternæ in creatura rationali, ut docet D. Thomas supra quæst. 91. art. 2. Ergo non consistit in dictamine & judicio solum ostensivo boni & mali, sed etiam præceptivo. Consequentia patet, quia lex æterna, prout sic, est præceptiva: Ergo id quod per modum legis participat illam, participat essentialiter vim præcipiendi.

§. III.

Solvuntur objectiones.

Objicies primò contra primam conclusionem: Sunt aliquæ operationes ita intrinse-

Vuu 3

ce

cè mala ex natura sua, v.g. odium Dei, ut nullo modo pendeat malitia earum ex dictamine intellectus; & alia ita intrinsecè bonæ ex natura sua, v.g. honorare Deum, ut in sua bonitate non dependeant à iudicio intellectus: Ergo dictamen rationis naturalis non habet rationem legis respectu illarum, sed ipsa natura rationalis, cui convenientes aut disconvenientes sunt.

14. Confirmatur: Præcepta legis naturalis non continentur in aliquo dictamine libero humani aut divini intellectus: Ergo nullum tale dictamen habet rationem legis naturalis, subindeq; ipsa natura rationalis in qua continentur ut illi conformia, rationem legis naturalis habebit. Consequentia patet, quia præcepta legis naturalis in lege naturali contineri debent, sicut præcepta artis continentur in arte. Antecedens verò probatur, quia præcepta naturalia habent in se necessariam connexionem ex terminis, ut bonum est faciendum, malum est vitandum: Ergo independenter ab aliquo dictamine libero intellectus humani aut divini sunt talia, subindeq; non continentur in tali dictamine. Pater consequentia, quia quæ habent necessariam connexionem ex terminis, independentia sunt ab aliquo dictamine libero etiam divini intellectus, ut patet in creaturis possibilibus, quæ quia necessariam habent connexionem cum suis principis essentialibus & quidditativis, independentes sunt ab aliquo iudicio libero, etiam divini intellectus; unde non cognoscuntur à Deo per scientiam visionis, sed per scientiam simplicis intelligentiæ, ut in Tractatu de scientia Dei declaravimus.

15. Ad objectionem respondeo, in actibus intrinsecè malis, vel intrinsecè bonis, duplicem bonitatem & malitiam reperiri; aliam in esse natura, aliam in esse moris, primamq; non desumper ordinem ad aliquam legem, sed penes convenientiam aut disconvenientiam ad naturam rationalem, ut intelligitur habere inclinationem ad bonum consideratum in esse naturæ, antecedenter ad omnem legem; secundam verò sumi proximè quidem per ordinem ad dictamen rationis naturalis, remotè verò per ordinem ad legem æternam; & sic dictamen rationis naturalis, ut est participatio quædam legis æternæ, habet rationem legis naturalis, in ordine ad illos actus.

16. Ad confirmationem, nego Antecedens, & ad illius probationem dico quod præcepta naturalia, ut bonum est faciendum, malum est vitandum, possunt dupliciter considerari; uno modo per modum quidditatis & cuiusdam essentialitatis possibilis, & sic nullam dependentiam habet ab aliquo dictamine libero etiam intellectus divini, sicut alia creaturæ possibiles, sed prout sic præsupponuntur ad illud, subindeq; à Deo cognoscuntur per scientiam simplicis intelligentiæ. Alio modo possunt considerari per modum exercitij, quatenus scilicet procedunt à Deo in ordine ad obligandam creaturam rationalem ad rectè operandum, & sic dependent à dictamine pratico intellectus divini, & continentur in dictamine rationis creaturæ rationalis, quod est participatio quædam divini dictaminis.

17. Obijcies secundò: Si lex naturalis non consisteret in ipsa natura rationali secundum se & secundum sua prædicata quidditativa considerata, sed in aliquo dictamine libero Dei, vel in aliqua illius participatione, sequeretur Deum

A potuisse non præcipere homini actus honestos naturaliter necessarios, ut amare Deum, parentes colere; & non prohibere illi actus intrinsecè malos, ut mendacium, furtum, & odium Dei, subindeq; hominem posse sine culpa omittere primos actus, & elicere secundos, cum nihil sit peccatum, quod non sit contra legem, ut constat ex definitione peccati, quæ communiter circumfertur ex Augustino: Sed hoc videtur absurdum: Ergo & illud. Sequela Majoris videtur manifesta, nam omne dictamen liberum potuit non esse in Deo: Ergo si lex naturalis sit aliquid dependens à dictamine libero Dei, & non ipsa natura rationalis, potuit Deus per talem legem non præcipere homini actus honestos naturaliter necessarios, & non prohibere actus intrinsecè malos.

B Respondeo negando sequelam Majoris, & ad illius probationem dico, quod licet Deus absolute potuerit non habere dictamen, quo præciperet homini actus honestos naturaliter necessarios, & illi prohiberet actus intrinsecè malos; ex suppositione tamen voluntatis creandi naturam rationalem, & eam gubernandi, non potuit non velle prohibere tali creaturæ actus intrinsecè malos, & præcipere actus honestos naturaliter necessarios. Sicut enim posito actu libero promittendi, necessitatur ad actum implendi promissum, & posita voluntate revelandi aliquid, necessitatur ad revelandum verum; ita supposita voluntate creandi & gubernandi hominem, necessitatur ad sapienter regendam creaturam intellectualem à se conditam, & ad curandum ut vivat conformiter suæ naturæ: non potest autem illam rectè gubernare, nisi prohibendo actus malos, qui repugnant fini ad quem ex natura sua ordinatur, & præcipiendo actiones liberas intrinsecè bonas, quæ ex natura habent necessariam connexionem cum illo.

C Obijcies tertio contra secundam conclusionem: Lex naturalis semper manet in cordibus nostris; unde Apostolus & SS. Patres supra relati dicunt eam esse scriptam in cordibus hominum: Ergo illa non consistit in actu, qui fluit, & transit, sed in habitu, seu in lumine intellectuali in actu primo considerato, quod durat & permanet.

D Confirmatur: Lex humana, non solum ut est actuale iudicium legislativum, aut subditum, sed etiam ut est permanens signum in aliqua scriptura, aptum ad excitandum talem cognitionem, dicitur lex: Ergo pariter lex naturalis, non solum ut est actuale iudicium, sed lumen ipsum rationis in actu primo, ex se aptum ad tale iudicium excitandum, vera lex dici potest.

E Ad objectionem respondeo, quod sicut licet conscientia formaliter sit actus quidam rationis, seu actualis notitia, ut ipsum nomen præfert, & Tullius docet libro de senectute, ubi sic ait: *Conscientia est bene acta vita, multorumque benefactorum recordatio jucundissima*; tamen quandoq; à Patribus accipitur in sensu causali, & significatur nomine sui principij, scilicet habitus sinderesis, idèq; ab Hieronymo appellatur sinderesis, à Basilio naturale iudicatum, & à Damasceno lux nostri intellectus: ita lex naturalis, quamvis formaliter sit actus vel opus rationis, tamen interdum accipitur à Patribus in sensu causali, pro ipso lumine naturali intellectus, & habitu sinderesis, subindeq; dicitur manens & scripta in cordibus nostris.

Ad

20. Ad confirmationem, concesso Antecedente, nego consequentiam, & paritatem; nam lex humana scripta perseverat in scriptura per modum actus secundi habitualiter permanentis, in quo ut in signo conservatur iudicium legislatoris; in lumine verò intellectuali lex scripta remanet solum per modum actus primi, qui sicut non sufficit ad legem constituendam, ita nec ad eam conservandam.

21. Obijcies quartò contra tertiam conclusio- nem: Lex naturalis non est præceptum hominis ad alium, nec ad seipsum, neq; Dei ad homines: Ergo non est præceptiva, sed solum ostensiva boni & mali. Consequentia patet à sufficienti divisione. Antecedens verò, quoad primam & secundam partem, manifestum est, quia præceptum hominis ad alium, pertinet ad legem humanam; imperium autem hominis ad seipsum, respectu suarum actionum, non habet veram rationem legis, cum lex sit superioris ad subditum, & nemo sit superior sibi ipsi. Probatur verò quoad tertiam partem, primò quia præceptum quo Deus aliquid hominibus præcipit, pertinet ad legem divinam, quæ secundum D. Thomam distinguitur à lege naturali. Secundò, quia seculoso quocunq; præcepto Dei, dictamen rationis naturalis, in quo consistit lex naturalis, dicitur quid sit bonum, quid malum: Ergo lex naturalis non est præceptiva præcepto quo Deus aliquid hominibus præcipiat.

22. Respondeo, concesso Antecedente, quoad primam & secundam partem, negando illud, quantum ad tertiam; Deus enim non solum suâ lege æternâ, sed etiam lege naturali, quæ est participatio legis æternæ in creatura rationali, præcipit hominibus ne furentur, ut parentes honorent, & alia huiusmodi, quæ sunt de lege naturæ. Ad primam verò probationem in contrarium, dicendum est legem naturalem esse legem divinam, ut docet Damascenus lib. 4. de fide cap. 23. ubi sic ait: *Lex Dei mentem nostram incendens, eam ad se pertrahit, conscientiamque nostram vellicat, quæ & ipsa mentis nostræ lex dicitur.* Si verò quæras, ad quam Dei legem lex naturæ pertinet? Respondeo illam pertinere ad legem Dei æternam; Licet enim lex æterna & naturalis distinguantur plusquam genere, si in esse rei considerentur, quia lex æterna est aliquid increatum, & ipse Deus, lex verò naturalis est aliquid creatum, nempe aliqua participatio legis æternæ in creatura rationali: si tamen considerentur in ratione legis & mensuræ humanorum actuum, non sunt aliquid diversum, quia utraq; respicit eundem humanum actum, ut mensurabilem ab eis, ordine quodam; primariò à lege æterna, & secundariò à lege naturali. Sicut virtus Dei causativa gratiæ regenerantis, & virtus Baptismi, distinguuntur in esse rei plusquam genere; illa enim est ipse Deus, hæc verò aliquid creatum & participatum in Baptismo; in esse verò causæ, non ponunt in numero, quatenus videlicet utraq; respicit eundem effectum producendum, scilicet gratiam regenerativam, primariò producendam à virtute divina, ut est in Deo, & secundariò ab eadem virtute, ut participatur in Baptismo.

Ad secundam probationem, nego Antecedens, cum enim dictamen quo Deus præcipit hominibus opera bona, & prohibet opera mala, ex lege Dei æterna derivetur, & sit quædam illius participatio, seclusâ lege Dei æternâ, & ejus

A præcepto, nullum esset dictamen rationis naturalis dictans in exercitio hominibus quid sit bonum, & quid malum.

§. IV.

Corollaria notatu digna.

EX dictis colligitur, hæc tria, quæ aliàs eadem putari possent, esse distinguenda, legem naturæ, conscientiam, & synderesim. Nam lex naturæ est ipsa ordinatio divinæ voluntatis, nobis à natura impressa. Synderesis, lumen ipsum naturale intellectus, per quod ipsam Dei ordinationem naturaliter cognoscimus. Conscientia verò est ipsa actio mentis, qua formaliter illam cognoscimus, seu iudicium practicum, quo apprehendimus seu iudicamus aliquid esse faciendum vel non faciendum. Adde quod conscientia est de aliquo agibili in particulari, lex verò naturæ est regula universalis de agendis & vitandis in communi. Conscientia est de futuris, de præsentibus, & jam factis; lex naturæ tantum disponit de futuris, nec respicit jam facta. Demum conscientia potest esse erronea, non verò lex naturæ, cum rationi veræ legis repugnet esse erroneam.

Colligitur secundò contra Lorcan & Montezino, legem naturæ distingui à collectione præceptorum naturalium ex parte objecti, seu ab objectis præceptorum naturalium, v.g. Deum esse colendum, parentes honorandos, homicidium & furtum non esse faciendum, & similia. Lex enim naturalis formaliter & subjectivè est in homine, ideòq; in Scriptura & SS. Patribus dicitur indita sive impressa cordibus hominum: Sed objecta præceptorum naturalium, non sunt subjectivè, sed objectivè tantum in nostro intellectu: Ergo lex naturæ non consistit formaliter in objectis talium præceptorum.

Colligitur tertio, Legem naturalem esse veluti partem quandam legis æternæ; nam lex æterna extendit se ad omnes creaturas, tam rationales, quam irracionales, sicut divina providentia; at lex naturalis ad solam creaturam rationalem, id est ad homines & Angelos duntaxat extenditur. Unde lex naturalis in brutis propriè non residet; quia licet ad ea quæ sibi naturaliter conveniunt inclinationem ab authore naturæ habeant, hæc tamen inclinatio non se habet per modum cuiusdam directionis & præcepti, sicut in homine, sed per modum cuiusdam impressio- nis, quatenus scilicet Deus illis imprimit principia intrinseca ad agendum conformiter ad suam naturam, quæ impressio, magis instinctus naturalis, quam lex naturæ appellari debet.

Colligitur quartò, Legem naturalem esse in se simpliciter unam, quia licet præcepta legis naturæ sint plura, omnia tamen connectuntur in fine ultimo naturæ humanæ, ad quem ordinantur, & radicaliter continentur in illo primo & universalissimo principio; *Bonum est faciendum, & malum fugiendum*, quod est unum; unde ab unitate finis, & radicalis ac primi principij, lex ipsa naturalis, simpliciter una dicitur.

ARTICULUS II.

Virum omnia præcepta Decalogi, omnesque actus virtutum, sint de lege naturæ?

27. Quidam Jurisperiti asserunt sub lege naturali contineri tantum prima principia practica per se nota, non autem conclusiones quæ ex illis deducuntur, cujusmodi sunt Decalogi præcepta; hæc enim existimant ad jus gentium potius quam ad jus naturæ spectare. Aliqui verò Theologi censent, prorsus à veritate alienum esse, quod docet D. Thomas hic art. 3. nimirum omnes actus virtutum esse de lege naturæ, cum plura (inquiunt) opera virtutum non sint de præcepto, sed tantum de consilio. Pro resolutione, sit

§. I.

Viraque difficultas duplici conclusione resolvitur.

Dico primò, omnia præcepta Decalogi (excepto tertio de sanctificatione Sabbati, quod quantum ad determinationem temporis, est legis divinæ positivæ, & scriptæ) pertinere ad legem naturalem. Ita communiter docent Theologi & peritiores Juristæ, quos refert & sequitur Turrecremata, cap. *Ius gentium*. dist. 1. art. 1.

28. Probatur primò ex definitione juris naturalis, quod teste Aristotele 5. Ethic. cap. 7. est illud quod ubiq; vim habet, videlicet ex ipsa rei natura, & non quia videtur vel non videtur, id est non quia voluntariè & arbitrariè instituitur. Vel ut alij dicunt, jus naturale est, quod nec genuit opinio, neq; humana aliqua institutio, sed ex sola ratione naturali vim habet: Atqui tale est jus quo omnia Decalogi præcepta, exceptâ determinatione diei festi observare tenemur; illud enim nec genuit opinio, nec humana aliqua institutio, sed ex vi solius rationis naturalis obligat; ut perspicuum est in cultu Dei, & honore parentum, homicidio, & adulterio, quorum illa ex vi solius rationis exequi, hæc verò vitare tenemur: Ergo omnia præcepta Decalogi; excepto tertio de sanctificatione sabbati, quantum ad determinationem temporis) pertinent ad legem naturæ.

29. Probatur secundò ex differentia quæ reperitur inter legem naturalem & positivam, lex enim naturalis in eo differt à purè positivâ, quod illa supponit in objecto honestatem quam præcipit, moralemq; necessitatem, & malitiam quam prohibet; unde quæ per illam præcipiunt aut prohibentur, non sunt bona, quia præcepta, aut mala, quia prohibita; sed è contrariò sunt præcepta, quia bona & moraliter necessaria ex natura rei; vel prohibita, quia mala & naturaliter indecentia. At verò lex purè positivâ, non supponit in objecto quod præcipit aut prohibet, moralem necessitatem agendi aut omittendi ex ipsa natura rei, sed illam inducit; quæq; per illam præcipiuntur, sunt tantum necessaria moraliter, quia præcepta; & quæ per illam prohibentur, sunt tantum mala & illicita, quia prohibentur per Decalogum; exceptâ determinatione diei festi, sunt bona & honesta, vel turpia & indecentia, ex ipsa natura rei, & seclusâ quacunque lege positivâ, ut constat in cultu Dei, & honore parentum, homicidio, furto, & adulterio: Ergo omnia præcepta Decalogi, cadunt sub lege

A natura; excepto præcepto sabbati, quod aliquid habet juris positivi divini, & aliquid juris naturalis. Quatenus enim cultum ipsius Dei præcipit, est de jure naturæ; siquidem natura satis docet, cultum esse Deo, pro collatis beneficijs, & pro suprema ejus excellentia persolvendum; sed quatenus præscribit certum diem potius quam alterum, est juris divini positivi; natura enim hunc diem non præscribit, sed Deus solus eum observandum Adamo & Evæ expressè præscripsit; eò quòd, ut ait Scriptura, à creatione seu ab omni opere quod pararat, die septimo requieverit; & sic duntaxat fuit veteris legis abrogatione antiquatum per Evangelicam, in qua sabbato dies Dominica, Christi resurrectione consecrata, colenda à nobis, successit.

B Dico secundò, omnes actus virtutum esse de lege naturæ, si spectentur secundum suam rationem genericam, sive in quantum sunt virtuosij; non verò si considerentur secundum seipsos, & in proprijs speciebus. Ita D. Thomas hic art. 3. ubi primam partem conclusionis hac ratione demonstrat: *Ad legem naturæ pertinet omne illud ad quod homo inclinatur secundum suam naturam: inclinatur autem unumquodque naturaliter ad operationem sibi convenientem secundum suam formam, sicut ignis ad calefaciendum; unde cum anima rationalis sit propria forma hominis, naturalis inclinatio inest cuilibet homini ad hoc quod agat secundum rationem, & hoc est agere secundum virtutem; unde secundum hoc omnes actus virtutum sunt de lege naturali, dicitur enim hoc naturaliter unicuique propria ratio ut virtuosè agat.*

Secundam verò ex eo probat, quod multa secundum virtutem sunt, ad quæ natura non primò inclinatur, sed per rationis inquisitionem ea homines adinvenerunt quasi utilia ad bene vivendum, ut patet in actibus justitiæ commutativæ, qui in emptione & venditione, alijsq; humanis contractibus exercentur.

Potest hæc conclusio, quoad utramq; partem, hoc exemplo declarari & illustrari: Actus temperantiæ v.g. secundum suam genericam rationem, seu ex genere suo, id est quatenus est actus virtuosus, talis est ut in eum natura inclinet, sicque ad legem naturæ dicitur pertinere: quod autem per abstinentiam à carnibus, & per jejunium quadragesimale debeat exerceri, hoc non est à lege naturali, sed positivâ, pendet enim ex voluntate & præcepto Ecclesiæ.

§. II.

Solvuntur objectiones.

Objicies primò contra primam conclusionem: *Lege Omnes*, ff. de justitia & jure, & *lege Bona fide*, ff. de depositi, tribuuntur juri gentium multa quæ deducuntur ex primis principijs practicis per evidentem consequentiam, & pertinent ad præcepta Decalogi: Sed jus gentium distinguitur à jure naturali, ut docet D. Thomas quæst. sequenti art. 4. Ergo præcepta Decalogi non pertinent ad legem naturalem.

Respondet eo jus gentium duobus modis ultrapari posse, strictè scilicet & propriè, seu effectivè, id est, à gentibus institutum; & largè ac impropriè, seu subjectivè, hoc est ab omnibus gentibus observatum; quo pacto concidit cum jure naturali; cum enim jus naturale ab omnibus gentibus observetur, subjectivè & impropriè, jus gentium

gentium dici potest, juxta illud Tullii Tusculana secunda: *In omni re omnium gentium consensus, lex natura putanda est.* Quando ergo praedictis legibus, multa quae deducuntur ex primis principis practiciis per evidentem consequentiam, & pertinent ad praecipua Decalogi, dicuntur ad jus gentium pertinere, usurpatur jus gentium secundo modo, in qua acceptione, ut ostendimus, coincidit cum jure naturali, subindeque ex illis legibus nihil contra primam conclusionem inferri potest.

35 **O**bjicies secundo contra secundam conclusionem: Opera virtutum quae cadunt sub consilio, & dicuntur supererogationis, non sunt de lege naturae; cum enim illa praecipua sit, ea solum quae cadunt sub praecipuo, sub tali lege cadere videntur: Ergo falsum est, omnes actus virtutum esse de lege naturae, ut docet S. Thomas hic art. 3.

36 **C**onfirmatur: Si opera virtutum quae cadunt sub consilio, ut virginitas, & alia ad qua non tenemur ex praecipuo, essent de lege naturae, consilium esset actus legis naturalis: Sed hoc est falsum, ut patet ex dictis disp. 1. art. 7. ubi cum D. Thoma ostendimus esse quatuor tantum actus legis, nimirum praecipere, prohibere, permittere, punire: Ergo &c. Sequela Majoris probatur: Si haec opera essent de lege naturae, lex naturalis inclinaret ad illa, sicut & ad alia: Sed lex naturalis non inclinatur ad aliquod opus virtutis, nisi mediante aliquo actu legis: cum igitur ad praedicta opera cadentia sub consilio non inclinet medio praecipuo & prohibitione, permissione, aut punitione, sed solum medio consilio, si illa sint de lege naturae, sequitur quod consilium sit actus legis.

37 **A**d objectionem respondet Vazquez, Concesso Antecedente, negando Consequentiam, quia, inquit, cum S. Thomas docet, omnes actus virtutum esse de lege naturae, non loquitur de actibus virtutum qui cadunt sub consilio, & qui dicuntur supererogationis, sed tantum de actibus praecipuis lege naturae.

Verum haec interpretatio aperte repugnat menti S. Doctoris, ut patet ex verbis ejus supra adductis, & ex ratione qua utitur ad probandum nostram conclusionem, quae universaliter concludit de omnibus actibus virtutum, cum omnes sint secundum inclinationem naturae rationalis, ut virtuosus sunt, quae est ratio D. Thomae. Praeterquam quod si D. Thomas tantum loqueretur de actibus praecipuis legis naturae, solum doceret quod omnes actus virtutum praecipui, sunt de lege naturae, quod per se manifestum est, nec indiget probatione: imo si tantum hoc vellet, videretur petere principium, & probare idem per idem, cum idem sit formalissime loquendo actus esse de lege naturae, quia praecipua est, ut fateatur Vazquez, ac esse praecipua lege naturae.

38 **A**lter ergo objectioni respondendum est, distinguendo scilicet Antecedens: Opera virtutum quae cadunt sub consilio, & dicuntur supererogationis, non sunt de lege naturae: in propriis speciebus considerata, concedo Antecedens. In quantum sunt virtuosae, nego Antecedens, & Consequentiam. Solutio patet ex dictis in secunda conclusione, in qua cum S. Doctore ostendimus, quod licet omnes actus virtutum in propriis speciebus considerati, non sint de lege naturae, quia ad illos sic spectatos natura rationalis non inclinatur, si ramen considerentur ut

Tom. III.

A virtuosus, sunt de lege naturae, quia ratio naturalis dicitur esse studiosè seu virtuosè agendum. Quod ut magis declaretur,

39 **O**bservandum est, dupliciter posse intelligi, quod ratio naturalis dicitur virtuosè agere etiam in operibus virtutum quae cadunt sub consilio, & supererogationis dicuntur: Primò taliter ut praecipiat facere illos in quantum virtuosus sunt: Secundò taliter ut praecipiat quod si fiunt, virtuosè fiant. Primam non dicitur ratio naturalis in illis, sed tantum in actibus praecipuis jure naturali. Secundum verò dicitur tam in illis quam in omnibus procedentibus ab homine ut homo est, dicitur enim ratio naturalis, quod si homo operetur ut homo, secundum formam hominis operetur, & conformiter ad rationem, quod est virtuosè operari. In quantum igitur dicimus, actus supererogationis & consilii, prout sunt virtuosus, esse de lege naturae, in quantum lex naturalis dicitur, quod si fiunt ab homine, virtuosè & conformiter ad rectam rationem fieri debent.

40 **A**d confirmationem nego sequelam Majoris, & ad illius probationem dico quod lex naturalis inclinatur ad hujusmodi opera, ut virtuosae sunt, modo explicato, per actum praecipui, est enim lex praecipua: prout sic autem non cadunt sub consilio, sed tantum prout in suis speciebus considerantur.

41 **O**bjicies tertio: Non omnia peccata sunt contra legem naturae: Ergo neque omnes actus virtutum etiam naturalium ad legem naturae pertinent.

42 **R**espondeo distinguendo Antecedens: Non sunt contra naturam animale, seu omnibus animalibus communem, eo modo quo concubitus masculorum dicitur esse contra naturam, concedo. Non sunt contra naturam, id est contra rationem, quae est natura hominis, nego. Quod ut magis explicetur,

43 **O**bservandum est ex D. Thoma hic art. 2. in natura hominis plures distingui gradus, entis, animalis & rationalis. Si spectetur juxta gradum entis, seipsum interficere dicitur peccatum contra naturam, quia quisque quatenus est ens, seipsum conservare tenetur, juxta illud Tullii cap. 1. *Offic. Principio generi animantium omni est a natura tributum, ut se, vitam, corpus, tueatur.* Si juxta gradum animalis, peccata nefanda carnis, ut sodomia, bestialitas, & mollietates, dicuntur contra naturam, quia contra inclinationem naturalem omnibus animalibus insitam pugnant. Si secundum gradum rationis, quaelibet peccata dicuntur contra naturam hominis pugnare, quia contrariantur rationi, quae est natura hominis, ut in Tractatu de peccatis fuse declaravimus. Nihilominus per antonomasiam, duo priora genera peccatorum pugnare contra naturam dicuntur, quia nefandissimum est committere id, a quo bruta ipsa, nec non entia omnia abhorrent.

44 **Q**uærit D. Thomas hic art. 4. utrum lex naturae sit una apud omnes? Respondetque illam esse unam apud omnes & secundum rectitudinem & secundum notitiam, quoad sua principia communia, quia quoad illa principia sic se habet ratio practica sicut speculativa, quae procedit ex principiis, quae sunt eadem apud omnes, & secundum veritatem, & secundum notitiam. Quantum verò ad quaedam principia propria ex communibus deducta, docet non esse eandem apud omnes, nec quoad rectitudinem, nec quoad notitiam, quia quantum ad hoc aliter philosophandum

xxx

dum

dum est de ratione speculativa & de ratione practica; ratio enim speculativa versatur circa principia propria, quae sunt necessaria, & impossibile est aliter esse, unde absque aliquo defectu invenitur veritas in conclusionibus ex illis deductis; ratio verò practica versatur circa contingentia, nimirum circa operationes humanas, quas aliquando contingit impediri: unde lex naturalis, quantum ad haec principia particularia, non est eadem apud omnes quantum ad rectitudinem & notitiam, sed solum ut in pluribus.

Ad maiorem huius doctrinae explicationem, quarunt hic aliqui, an dari possit ignorantia invincibilis, & excusans à peccato, eorum quae sunt de lege naturae. Verum de hoc sufficienter egimus in dissertatione de probabilitate, art. 7. §. 3. in responsione ad quintam objectionem. Unde ad hunc locum lectorem remittimus, ne eadem hic inutiliter repetamus.

ARTICULUS III.

Utrum lex natura pati possit mutationem, dispensationem, abrogationem, vel derogationem, & interpretationem, vel epikiam?

§. I.

Quibusdam praemissis, statuntur quatuor conclusiones, quibus resolvuntur difficultates propositae.

44 **N**otandum primò, duplicem posse dari vel concipi mutationem legis; unam propriè dictam, quando lex ipsa mutatur in se, vel quia definit in se, ut quando ad tempus lata est, quo finito cessat, vel cum de justa fit injusta, vel quia abrogatur à superiore, vel quia restringitur per dispensationem; aliam impropiam & largè sumptam, quando nimirum fit mutatio ex parte materiae legis, per quam ipsa definit esse materia legis, & subiacere ejus obligationi: qua mutatio maximè locum habet in his quae pendent ab humano consensu & voluntate mutabili; ut in votis, juramentis, matrimoniis & similibus.

45 **N**otandum secundo, dispensationem legis differre ab irritatione, abrogatione, derogatione, & interpretatione ejusdem, quod dispensatio fit quando quis in aliquo casu ab obligatione legis eximitur, aliis ad legem ipsam manentibus obligatis; exempli gratià, infirmus dispensatur à lege jejunii propter suam infirmitatem, aliis qui sani sunt eà lege obstrictis; irritatio, quando obligatio legis aboletur & aufertur ab aliquo, antequam per eam perfectè obligetur, ut quando vota filiorum impuberum irritantur à parentibus; cum enim nondum annos pubertatis attigerint, nondum perfectè per hujusmodi vota obligantur, ideòque locus est ea à parentibus irritandi. Abrogatio est, quando lex absolute tollitur, seu aboletur, sive per contrariam legem & consuetudinem, sive per desuetudinem, ut lex Apostolorum de abstinendo à sanguine & suffocato, quae jam dudum desuit, nec amplius obligat. Interpretatio verò, quando declaratur legem in aliquo casu minimè obligare; sicque communiter dicitur ad dispensationem legis opus esse potestate & jurisdictione; ad interpretationem verò & declarationem, scientià & prudentià.

46 **N**otandum tertio, epikiam ex Philosopho §.

A **E**thic. 10. esse legis emendationem, ubi deficit propter universalem. Cum enim lex debeat esse universalis, & legislator singulos casus providere non possit, contingit ut in aliquo erret, & tunc utitur epikiam, per praesumptam voluntatem legislatoris contra verba legis, eò quòd, si ille adesset, in tali casu non obligaret. Verum, ut rectè observat Cajetanus 2. 2. quaest. 120. art. 1. duobus modis potest lex deficere in aliquo particulari, negativè scilicet & contrariè. Deficit negativè, quando ita deficit, ut si servetur, nihil mali sequatur; contrariè, quando injustum est illam servare. In secundo tantum casu locum habet epikiam, in primo, servanda est lex cum semper praestet custodia legis, quando nihil mali ex ea sequitur. His praemissis, pro resolutione primae difficultatis in titulo propositae.

Dico primò, legem naturalem non posse pati mutationem impropiam, seu ex parte materiae.

Prima pars, quae est D. Thomae hic art. 5. facile potest suaderi ex dictis in primo notabili: Nam, ut ibi dicebamus, tunc mutatio legis propriè dicta contingit, quando lex ipsa mutatur in se, vel quia definit in se, ut quando ad tempus est lata, vel cum de justa fit injusta, vel quia abrogatur à superiori, vel ab illo per dispensationem restringitur: At nullo ex his modis lex naturae mutationem pati potest, non enim potest per seipsam desinere, quia non est lata ad tempus, sed sine termino. Neque potest de justa fieri injusta, cum nihil praecipiat, quòd non sit intrinsicè & ex natura rei bonum; nihil prohibeat, quòd non sit intrinsicè & ex natura rei malum; neque enim bonum aut malum facit, sed ostendit. Non potest etiam à Deo abrogari, vel per dispensationem restringi, ut ex infra dicendis constat: Ergo mutationem propriè dictam pati nequit.

Quòd verò mutatio impropria, & ex parte materiae, in eam cadere possit, manifestum est; materia enim circa quam lex naturae versatur, non semper eodem modo se habet, sed interdum variatur, propter aliquas circumstantias occurrentes; unde fit ut illud quòd erat de lege naturae, postea non sit de lege naturae: v. g. de lege naturae est, quòd depositum sit reddendum, quando res, in deposito constituta non petitur in damnum alicujus; sed quia potest contingere quòd petatur in alicujus perniciem, tunc mutatur materia legis depositi, ratione cujus lex ipsa de reddendo deposito impropiè mutatur; nam antea dictabatur depositum esse reddendū, quando scilicet non considerabatur haec circumstantia; modò verò contrarium dicitur, ratione talis circumstantiae. Propterea tamen ratio formalis talis legis non variatur, quia haec formaliter loquendo non fertur in rem absolute consideratam, sine debitis circumstantiis, sed ut stat sub illis; dicitur enim depositum esse reddendum, non cumque, sed dum non petitur in perniciem alicujus, & non aliter: hoc autem nunquam variatur, nec variari potest, est enim intrinsicè bonū, sicut colere Deum, & honorare parentes.

Notandum tamen est, quòd licet haec variatio ratione materiae inveniatur in aliquibus praecipuis legis naturae, non tamen in omnibus; sunt enim aliqua, quae nec ratione materiae mutari possunt, cum materia illorum per se requisita, sit omnino invariabilis, ut patet in praecipuo de non mentiendo; mendaciū enim ad eò intrinsicè malum est, quòd nullà causà, ratione, aut sine

honestari possit, quod non contingit in redditione depositi.

Dico secundò, nullam potestatem, neque humanam, neque divinam, posse dispensare propriè in lege naturali, relaxando obligationem, immutatà materiã præcepti; benè tamen impropiè, mutando materiã ex qua proximè legis obligatio oriebatur. Ita communiter docent Theologi, paucis exceptis, qui existimant Deum in omnibus, vel saltem in aliquibus Decalogi præceptis, dispensare posse. Pro qua sententia referuntur D. Bonaventura, Scotus, Gabriel, Ocham, Durandus, & alii ex antiquioribus Theologis.

Probatur prima pars ratione fundamentali: Dupliciter tantùm intelligi potest, quod fiat dispensatio in lege naturæ, primò, manente illicito, ac inhonesto, & naturæ rationali dissono actû in quo dispensatur, mendacio v.g. vel adulterio; secundò, ita quod per dispensationem actûs desinat esse illicitus, & inhonestus, atque naturæ rationali dissonus: Sed neutro modo fieri potest dispensatio in lege naturæ: Ergò repugnat, ulam potestatem humanam, vel divinam, propriè & directè dispensare in lege naturæ. Major patet, Minor etiã quoad primam partem videtur manifesta; si enim Deus ita in lege naturali dispenseret, ut homo eliceret aliquem actum, qui non obstante dispensatione maneret illicitus, inhonestus, & naturæ rationali dissonus, dispenseret illum, ut peccaret, & a quibus intrinsecè malum eliceret, quod infinitè ejus sanctitati repugnat. Probatur verò quantum ad secundam partem, quia præcepta negativa legis naturalis prohibent tantùm actiones per se, intrinsecè, & ex natura sua malas, & dissentaneas naturæ rationali, ut mentiri, furari, adulterium committere, falsum testimonium proferre, &c. Sed bonitas aut malitia intrinsecè actûs, non pendet ab extrinsecà voluntate Dei, sed ex intrinsecà natura objecti, suis omnibus circumstantiis affecti: Ergò sicut Deus efficere non potest, ut quod est esse tale, manens invariãtum quoad omnia, non sit tale, ita nec efficere poterit per dispensationem, ut actus lege naturæ prohibitus, & naturæ rationali dissonus, manens invariãtus quoad omnia, non sit inhonestus & moraliter malus, non minus quàm implicat, ut calor, invariãtus quoad suam entitatem, fiat connaturalis aquæ.

Quod diximus de præceptis negativis legis naturæ, idem cum proportionem dicendum est de affirmativis; præcepta enim affirmativa legis naturalis, obligant tantùm in illis occasionibus, in quibus omisso actûs præcepti esset intrinsecè & per se mala: Ergò hæc omisso non potest non esse mala, & fieri nequit ut per dispensationem admittatur illi malitia, ita ut actûs illi omissioni oppositus, non sit adhuc moraliter necessarius.

Potest insuper eadem pars suaderi ratione quam insinuat S. Thomas infra quæst. 100. art. 4. Præcepta quæ continent ipsum ordinem ad bonum commune, vel ipsum ordinem justitiæ & virtutis, indispensabilia sunt: Sed præcepta Decalogi, quæ, ut articulo præcedenti ostendimus, pertinent ad legem naturalem, continent ipsum ordinem ad bonum commune, ipsumque ordinem justitiæ: Ergò in eis non potest fieri propriè dispensatio. Minor est certa, præcepta enim primæ tabulæ, quæ ordinant ad Deum, continent ipsum ordinem ad bonum commune & fi-

nale, quod est Deus. Præcepta autem secundæ tabulæ, continent ordinem justitiæ inter homines observandæ, ut scilicet nulli fiat indebitum, & cuiuslibet reddatur debitum. Major verò à D. Thoma sic probatur: Si ponerentur hujusmodi præcepta in aliqua communitate, quod nullus destrueret Rempublicam, neque proderet civitati in hostibus, aut quod nulli fiat indebitum, proculdubio essent omninò indispensabilia, quia nimirum ipsum ordinem ad bonum commune, ipsumque ordinem justitiæ continerent: Ergò præcepta quæ continent ipsum ordinem ad bonum commune, vel ipsum ordinem justitiæ, indispensabilia sunt.

Secundà verò pars conclusionis, quæ asserit, Deum in præceptis naturalibus impropiè dispensare posse, mutando materiã ex qua legis obligatio oriebatur, docetur ibidem à D. Thoma in resp. ad 3. & 2. 2. quæst. 154. art. 2. ad 2. constabitque ex dicendis in solutione tertie objectionis. Et in hoc sensu loquuntur plerique Authores, cum dicunt Deum dispensare posse in præceptis naturalibus, scilicet non relaxando obligationem, immutatà materiã præcepti, sed mutando materiã, vel aliquam circumstantiam, ex qua proximè oriebatur obligatio legis. In eodem sensu intelligendum est & explicandum quod scribit D. Bernardus lib. de præcepto & dispensat. non longè ab initio, ubi sic ait: *Necessarium deinde, quod inviolabile nominavi illud, intelligo, quod non ab homine traditum, sed divinitus promulgatum, nisi à Deo, qui tradidit, mutari omninò non patitur, ut exempli causâ, non occides, non machaberis, non surrum facies, & reliqua illius tabulæ legis scita, quæ etsi nullam prorsus humanam dispensationem admittant, nec cuiquam hominum ex his aliquo modo solvere aut liceat aut licebit; Dominus tamen horum, quod voluit, & quando voluit, solvit; sive cum ab Hebræis Egyptios spoliari, sive quando Prophetam cum muliere fornicaria misceri voluit. De quo fusiùs in solutione tertie objectionis.*

Dico tertio, lex naturalis nunquam potest abrogari, nec illi unquam derogari.

Patet hæc conclusio, tum quia obligatio legis naturalis oritur ex ipsa rerum natura, quæ mutari non potest, tum etiam, quia lumen naturale, seu synderesis, à qua lex creaturæ procedit, non potest in homine totaliter extinguï, vel aboleri: Ergò neque lex ipsa naturæ abrogari. Unde Augustinus lib. 2. Confess. cap. 5. *Lex tua Domine (per quam intelligit naturalem) scripta est in cor de dextro, quam nulla unquam delet iniquitas.* Et Tullius apud Laetantium lib. 1. de Divin. Inst. cap. 8. *Huius legi (nempe naturali) nec prerogari fas est, nec derogari ex hac aliquid licet, neque togari abrogari potest: nec verò aut per senatum, aut per populum hac lege liberari possumus.* Per nullam ergo consuetudinem aut desuetudinem legi naturali derogatur, quippe cum consuetudines illi contrariæ debeant dici potius corruptelæ, quam consuetudines: quo sensu dicebat Augustinus, Christum, cum venit in mundum, non dixisse, *Ego sum consuetudo, sed ego sum veritas*; ex quo præclare infert, consuetudinem contra veritatem inductam, qualis est ea quæ contra jus naturæ pugnat, esse veritatem erroris. Unde codice *Cum tanto*, de consuetudine, dicitur quod consuetudo nunquam præscribit contra jus naturale, nimirum, quia jus naturale prævalet positivo humano.

55 Dico quartò, simplex interpretatio locum habere potest in lege naturali, non tamen epikia.

Prima pars patet, cum enim omnia legis natura præcepta, non sint æquæ nota, & æquæ intellectu facilia, quædam ex illis aliquâ interpretatione indigent, ad hoc ut verus eorum sensus haberi possit. Exempli gratiâ lex naturalis quæ jubet servare secretum, eget aliquâ interpretatione, cum illa non obliget in omni casu, in eo scilicet in quo custodia secreti noceret Reipublicæ. Similiter in lege naturali prohibente homicidium, explicandum est si non intelligitur de occidente cum moderamine inculpatae tutelæ, vel alia iusta de causa. Et in lege naturali præcipiente restituere alienum, intelligendum est, si fieri possit sine periculo vitæ, vel famæ, quæ majus bonum est vel sine damno domini, vel alterius; puta si furiosus ensam suam repetat, ad occidendum, vel prodigus pecuniam, ad profundendum.

56 Secunda verò pars probatur breviter contra Cajetanum, Sotum, Navarrum, Covarruviam, & alios, existimantes epikiam in lege naturali locum habere posse. Epikia enim, ut supra dicebamus, est legis emendatio ex ea parte quæ deficit propter univertale: Sed lex naturæ, neque emendabilis est, neque deficere potest propter univertale: Ergo epikia in eam cadere nequit. Major constat ex dictis in tertio notabili, Minor etiam quoad primam partem manifesta est; cum enim lex naturæ in recta ratione sita sit, deficere non potest. Probatur verò quoad secundam: Quidquid enim præcipit lex naturalis, aut prohibet, non præcipit aut prohibet univertaliter, si qui sint casus excipiendi, sed in iis solum casibus, in quibus actus præceptus est necessarius ex natura rei, & actus prohibitus est malus, ac necessariò fugiendus. Quare lex naturalis se habet ut lex scripta, quæ omnes casus exciperet, quæque idcirco non egeret emendatione epikiæ. Quod licet non fiat in legibus positivis & scriptis, quæ alioqui in infinitum crescerent; sit tamen in lege naturali purè & integre sumpta, quæ est divina voluntas & ordinatio, denunciata per lumen naturale, de iis omnibus quæ ex natura rei sunt agenda vel non agenda, licita vel illicita &c.

57 Confirmatur: Epikia est interpretatio mentis legislatoris, quando expressa ab eo haberi non potest; unde si præsens ipse mentem suam explicet, talis mentis expressio à legislatoris facta, epikia non est: At in lege naturali non est opus hac interpretatione, cum ipsa legislatrix ratio, quæ legem tulit, & dictavit, e.g. depositum esse restituendum, dicat illud non esse restituendum, dum petitur in damnum alicujus.

§. II.

Solvuntur objectiones.

58 **O**bjicies primò contra primam conclusionem, homines in multis mutasse legem seu jus naturale, eique derogasse; nam v. g. jure naturali omnia erant communia, & omnes erant liberi, & tamen hominum voluntate introducta est bonorum divisio & proprietas, & aliqui facti sunt servi: Ergo lex naturalis potest pati mutationem.

59 Confirmatur ex Glossa in cap. 17. Ecclesiastici, ubi ait legem naturæ aliquando emendari & corrigi per legem scriptam: Sed hæc correctio

A veram & essentialem mutationem illius arguit: Ergo &c.

Ad objectionem respondeo primò cum D. Thoma hic art. 4. ad 3. communitatem bonorum, sicut & libertatem hominum, non esse de jure naturæ positivè, cum per jus naturale non præscribatur, sed negativè tantum, quia divisionem bonorum aut servitutem non præcipit; quo sensu dicitur homo esse nudus naturaliter, non quod natura ei præceperit nuditatem, sed quia eum absque vestibus reliquit.

Respondeo secundo, quòd licet omnia bona naturaliter sint communia, & homines omnes naturaliter liberi, & sui ipsorum domini, mutatio tamen quæ illis advenit, per divisionem rerum, & servitutem jus gentium introductam, est tantum extrinseca, nec omnino id quod de jure naturæ est infringit, cum non obstante illa rerum divisione & servitute, aliquando, videlicet in necessitate extrema, eadem rerum communitas, sicut & in crudelissima tyrannide, libertas hominum redeat, & servitus abrogetur; potest enim pauper extremâ inopiâ laborans, accipere id quod sibi primum occurrit, ad subveniendum sibi, & ad conservandam vitam, quam aliàs cerèro perderet. Unde S. Thomas hic art. 5. ait jus naturæ solum mutari per additionem, non tamen per subtractionem, quasi ipsius jus penitus aboleatur & subtrahatur. Quare Gratianus dist. 5. cap. 1. *Naturale jus* (inquit) *inter omnia primatum obtinet tempore & dignitate, cepit enim ab exordio rationalis creaturæ, nec variatur tempore, sed immobilis semper permanet.* Ecce dist. 6. cap. 3. *Naturale jus ab exordio naturalis creaturæ incipiens, ut supra dictum est, manet immobile.*

Ad confirmationem respondet D. Thomas art. 6. citato in resp. ad 1. quod *lex scripta dicitur esse data ad correctionem legis naturalis, vel quia per legem scriptam suppletur, quod legi natura deerat, vel quia lex naturæ in aliquorum cordibus, quantum ad aliqua corrupta erat intantum, ut existimarent esse bona quæ naturaliter sunt mala, & talis corruptio correctione indigebat.*

Objicies secundo contra secundam conclusionem: Eodem modo se habet Deus ad legem naturalem, sicut Princeps ad positivam; non enim minus legis naturalis conditor est Deus, quam creatus Princeps humana: Ergo non minus potest Deus in lege naturali dispensare, quam creatus Princeps in positiva.

Confirmatur: Omnia præcepta naturalia in Decalogo contenta, non obligant nisi ex voluntate Dei, quæ potest ad ea non obligare: Ergo Deus in lege naturali dispensare potest.

Confirmatur amplius: Si Deus non posset in præceptis legis naturalis dispensare, necessariò veller aliquid extra se, nempe non occidere, non furari, non metiri homines: Sed hoc dici nequit, nam alia à se Deus liberè vult: Ergo nec illud.

Ad objectionem nego Antecedens, non enim eodem modo se habet Deus ad legem naturalem, quo Princeps ad positivam; nam hic totam vim obligandi legi tribuit, solâ suâ voluntate, per extrinsecum imperium promulgatâ; Deus autem aliquam obligationem ex parte objecti supponit, quam tollere suâ voluntate non potest, cum sit essentialis objecto. Unde ad primam confirmationem, nego etiam Antecedens, ea enim quæ sunt legis naturalis, non obligant ex sola voluntate Dei, sed ex necessaria connexionem quam cum recto sine rationis habent.

Ad secundam respondet Conradus, quod quamvis Deus nihil creaturam necessario velit, quoad exercitum actus, tamen aliqua in quibus continetur ordo divinae iustitiae necessario vult quoad specificationem actus ex suppositione. Bene enim scio quod Deus non necessario creavit patrem & filium hominem, nec per consequens necessario dedit filio praecipuum de honore patris; sed tamen si voluit esse patrem & filium, necessario voluit esse filium obligatum ad honorem parentis &c.

65 Objicies tertio: Homicidium, furtum, fornicatio, polygamia, & dissolutio matrimonii, legi & juri naturali repugnant: At Deus in his omnibus dispensare potest, imò & de facto dispensavit; dispensavit enim cum Abraham, ut filium suum interficeret, & immolaret. Item cum Israëlitis, ut Aegyptum spoliarent, & vasa aurea & argentea, quae commodatò ab Aegyptiis acceperant, secum abducerent, dispensavit. Jussit quoque Osea Prophetæ, ut assumeret sibi mulierem fornicariam, & ex ea filios fornicationis susciperet. Deum dispensavit cum Judæis, ut plures haberent uxores, eisque permisit uxores dimittere, per libellum repudiij, & alias ducere, ut constat ex verbis illis Moysis Deuteronomio 24. Si acceperit homo uxorem, & habuerit eam, & non invenerit gratiam in oculis ejus, propter aliquam federtatem, scribit libellum repudiij, & dabit in manu illius, & dimittet eam de domo sua. Cùmque egressa alterum maritum duxerit, & ille quoque oderit eam, dederitque ei libellum repudiij, & dimiserit de domo sua, vel certe mortuus fuerit, non poterit prior maritus recipere eam in uxorem, quia polluta est, & abominabilis facta est coram Domino: Ergo Deus dispensare potest, & de facto læpè in lege & jure naturæ dispensavit.

66 Respondeo, concessa Majori, distinguendo Minorem: Deus in his omnibus dispensare potest, imò & de facto dispensavit, dispensatione improprie & largè sumptâ, mutâdo scilicet materiam, ex qua proximè legis obligatio oriebatur, concedo Minorem. Dispensatione proprie & strictè acceptâ, prout dicit relaxationem obligationis, imutatâ materiâ præcepti, nego Minorem, & consequentiâ; vel distinguendum est consequens, distinctione Minoris. Dicimus ergo Deum in prædictis casibus non dispensasse proprie in lege & jure naturæ, sed improprie tantum mutando materiam, & eam per mutationem subtrahendo legi naturali. Nam in primo exemplo, tanquam supremus Dominus vitæ & necis omnium, dedit jus Abraham in vitam innocentis, vel eo tanquam ministro & executore utri voluit. Lex autem naturalis non prohibet homicidium innocentis in tali casu.

In secundo, tanquam supremus Dominus bonorum omnium, habens in manu sua dominium creaturarum, transtulit dominium Aegyptiorum in Israëlitas. Vel tanquam judex supremus punivit Aegyptios hac pœnâ, propter crudelitatem commissam in Israëlitas, & usum sacrilegum vasorum illorum, quæ ad idolorum cultum applicaverant, ut innuit Augustinus lib. 22. contra Faustum cap. 7. Aegyptii (inquit) erant sacrilegi & iniqui, nam ex auro illo male utentes ad Creatoris injuriam, suis idolis serviebat, & homines peregrinos labore gratuito injustè ac vehementer affligebant. Vel denique Israëlitis reddidit mercedem laborum suorum, quæ fuerant fraudatî ab Aegyptiis, ut loquitur scriptura Sa-

Tom. III.

piens. 10. Quas rationes recenset Philo in libro de vita Moysis, ubi ait spoliū illud Aegyptiorum, triplici titulo à peccato furti exculari, nimirum titulo laboris impensis, titulo injuriæ illatæ compensandæ, & titulo justî belli. Primum (inquit) ut diuturni laboris necessariam mercedem reciperent. Deinde, ut pro acceptis tempore quo servierant injuriis, si non pro merito, aliquid tamen damni reponerent. Sive ut bello victores, viâs spoliarent bonis, &c.

In tertio casu Deus tanquam supremus dominus corporum, potens efficere per se, quod faciunt mas & femina per mutuum consensum legitimum quoad corporum traditionem, dedit hanc meretricem Osea in uxorem, antequam ad eam accederet, propter mysterium, quod eo facto tunc representabatur; quatenus scilicet imple Deus debebat in sponsam assumere naturam humanam, quæ per peccatum primorum parentum, & innumera alia, seipsam turpiter prostituera, & meretrici infami similem se reddiderat. Sub omni quercu frondoso tu prosternebaris meretrix, tu fornicata es cum amatoribus alienis, verum tamen revertere.

Alii tamen existimant, verum & legitimum consensum conjugalem inter Oseam & mulierem illam, ante copulam carnalem intercessisse, quia (inquiunt) consensus est causa formalis matrimonii, quæ à Deo suppleri nequit. Nec obstat quod talis mulier semper appelletur fornicaria, idè nam que sic appellatur, non quod tunc esset meretrix, sed quia antea fuerat talis; non enim est insolitum in Scriptura, res interdum retinere denominationem eorum quæ antea erant: Eva enim post formationem suam appellata est ab Adam os, Hoc nunc os ex osibus meis, quia ante formationem talis erat. Et serpens à Moysè ex virga ejus productus, non desinit adhuc appellari virga, ut patet ex his verbis Exodi 7. Devoravit virga Aaron virgas eorum. Item Eucharistia post consecrationem, non desinit aliquando adhuc appellari panis, quia antea panis erat. Eodem ergo modo hæc mulier Osea appellatur fornicaria, quia ante suum cum Osea matrimonium talis erat. Filii verò ex tali matrimonio progenti, propter matris opprobrium, vocantur filii fornicationum.

In quarto casu, qui duas continet partes, alteram de polygamia, alteram de dimissione uxoris, per libellum repudiij, dicendum est, Deum tanquam naturæ auctorem, cui subjacent matrimonii jura, in ordine ad naturæ propagationem & commune bonum totius speciei instituta, & tanquam supremum Dominum corporum, dominium corporis ab una in plures divisisse, quando plures simul habere uxores permisit; & irritasse prioris matrimonii vinculum, dum concessit Judæis uxores dimittere, per libellum repudiij. Unde in utroque casu fuit solum mutatio materię, non verò stricta legis naturalis dispensatio, quia lex naturalis nunquam obligavit, ut non fieret matrimonium unius cū pluribus, Deo sic disponente de jure & contractu matrimonii, & impediente incommoda, quæ suapte naturæ ex pluralitate uxorum sequi solent. Similiter lex naturæ tantum prohibet repudium uxoris, quandiu matrimonium manet insolitum; soluto autem matrimonii vinculo, non vetat quod conjuges possint transire ad alias nuptias.

Objicies quarto contra tertiam conclusionem: Per leges civiles derogatur juri naturali, ut con-

Xxx 3

Itaq

stat in legibus usucapionis, & præscriptionis, quæ auferunt à vero domino quod suum est, illudque transferunt in dominium usucipientis; cum tamen sit juris naturalis, ut nullus propriis bonis ab altero spoliatur: Ergo juri naturali per positivum derogari potest.

68 Respondeo, negando Antecedens, nam per leges usucapionis & præscriptionis, non derogatur propriè legi naturali præcipienti quod nullus propriis bonis ab altero spoliatur, sed solum fit mutatio materiæ legi in ea subjectæ. Lex enim naturalis prohibet tantum ne retinetur alienum, domino rationabiliter invito: cum vero per leges usucapionis & præscriptionis transfertur dominium bonorum præscriptorum, dominus non est rationabiliter invitus; quia nimirum leges illæ institutæ sunt ad bonum commune tuendum & conservandum, ne scilicet rerum dominia diu incerta maneant, & ne lites interminabiles fiant, & supra numerum multiplicentur.

69 Objicies quintò contra secundam partem quartæ conclusionis: Præceptum negativum furri pertinet ad legem naturalem, cum ad eam omnia præcepta decalogi (excepto præcepto de sanctificatione sabbati) pertineant, ut articulo præcedenti ostensum est: Sed tale præceptum pati potest interpretationem per epikiam, & dici non obligare in eo casu in quo aliquis à domino invito aliquid accipit in extrema necessitate: Ergo interpretatio per epikiam locum habere potest in lege naturali.

70 Respondeo, concessâ Majori, negando Minorem, cum enim quis declarat per legem illam non furaberis, non esse prohibitum accipere aliquid ab alio, ad vitam in extrema necessitate sustentandam, hæc declaratio non pertinet ad epikiam, sed est simplex legis interpretatio; quia cum fit aliqua mutatio in objecto vel circumstantiis intrinsecis, propter quam actus desinit esse malus, tunc propriè loquendo non est epikia, cum non verteretur circa materiam à lege comprehensam, sed est declaratio materiæ legis.

§. III.

Corollarium præcedentis doctrinæ.]

71 **E**n nullo ex præceptis Decalogi dispensare posse, tum quia talia præcepta (ut supra ostendimus) ipsam intentionem legislatoris, scilicet Dei, continent; tum etiam quia id quod eis præcipitur est intrinsecè bonum, quale est dilectio Dei, & quod per ipsa prohibetur est intrinsecè malum, ut perjurium. Si tamen sit sermo de dispensatione impropiè & latè, ut se extendit ad immutationem quæ cessat legis materia, aut lex ipsa, variatione circumstantiarum, & subtractione conditionis requisitæ, Deum dispensare posse in præceptis secundæ tabulæ, non tamen primæ, quia quæ sunt contra præcepta primæ tabulæ, cum sint contra Deum, ita habent conjunctam malitiam, ut nec variatione alicujus circumstantiæ mutari possit materia sufficiens peccati; fieri enim nequit, ut quod est contra Deum, non sit inordinatum, illicitum, & malum, unde odiû Dei, aut cultus idoli, nullâ circumstantiâ, potest fieri bene aut non malè; quæ verò fiunt contra præcepta secundæ tabulæ, cum sint immediate contra proximum, contra quem aliquid potest fieri licitè autoritate divinâ, non ita habent

conjunctam malitiam, ut variatione alienius circumstantiæ mutari non possit materia sufficiens peccati; si enim Deus facilitatem alicui faciat occidendi hominem, illum absque peccato potest occidere.

Nec obstat adimpletionem voti pertinere ad præcepta primæ tabulæ, & in voto posse dispensari. Respondetur enim cum D. Thoma 2. 2. qu. 88. art. 10. ad 2. quod adimpletio voti, durante voti obligatione, est de lege naturali, & pertinet ad præcepta primæ tabulæ; per dispensationem autem voti, cessat ejus obligatio; sicque non relaxatur præceptum juris naturæ, nec in eo aliquo modo dispensatur; sicut nec quando dispensatur in lege humana, aliquo modo dispensatur in lege naturæ, & mandato divino, præcipiente ut legi humanæ obediatur; quia per dispensationem fit, ut lex humana, ejusque obligatio cesset in hoc casu. Verba S. Doctoris sunt: Sicut ex jure naturali, & præcepto divino, tenetur homo implere votum, ita etiam tenetur ex eisdem obedire superiorum legi vel mandato. Et tamen cum dispensatur in aliqua lege, non fit ut legi humanæ non obediatur, quod est contra legem naturæ, & mandatum divinum, sed fit, ut hoc quod erat lex non sit in hoc casu: ita etiam autoritate superioris dispensantis fit, ut hoc quod continebatur sub voto, non contineatur, in quantum determinatur in hoc casu, hoc non esse congruam materiam voti. Et ideo cum Prelatus Ecclesiæ dispensat in voto, non dispensat in præcepto juris naturalis vel divini, sed determinat id quod cadebat sub obligatione deliberationis humanæ, quæ non potuit omnia circumspicere.

DISPUTATIO IV.

De lege humana.

Ad questionem 95. D. Thoma.

Cum leges humanæ à naturali ut rivuli à fonte deriventur, merito S. Doctor, postquam egit de lege naturali, statim discessit de lege humana, circa quam plures ac celebres occurrunt difficultates & controversiæ, sequentibus articulis discutiendæ, & resolvendæ.

ARTICULUS I.

An & quid sit lex humana, quibusve conditionibus & qualitatibus gaudeat?

Dico primò, præter legem naturalem & divinam, adhuc necessarias esse leges humanas. Ita D. Thomas hic art. 1. ubi legum humanarum necessitatem probat hoc discursu: Protervis & ad vitia pronis, qui verbis facile moveri non possunt, necessarium fuit, quod per vim & metum ab alio cohiberentur à malo, ut saltem sic male facere desisterent, & aliis quietam vitam redderent, & ipsi tandem per hujusmodi assuetudinem ad hoc perducerentur, quod voluntarie facerent quod priùs metu implebant, & sic fierent virtuosius. Sed hæc cohibitio cogés metu pœnæ, fit per disciplinam legum humanarum, juxta illud Isidori lib. 5. Etymolog. cap. 20. quod

affert